

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Β' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

**ΟΙ
ΣΕΡΡΕΣ**

**ΚΑΙ Η
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΟΥΣ**

**ΑΠΟ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ**

**ΜΕΧΡΙ ΤΗ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ**

Α' ΤΟΜΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2013

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Ν. ΚΕΚΡΙΔΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΑΞΟΝΑ ΣΕΡΡΩΝ-ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ

Στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Βουλγαρίας διαφυλάσσεται σημαντικός αριθμός ελληνόγλωσσων εγγράφων, τα οποία αφαιρέθηκαν από τα ελληνικά μοναστήρια και βιβλιοθήκες και μεταφέρθηκαν στη Βουλγαρία ή γράφηκαν από Βουλγάρους λογίους και διανοητές, οι οποίοι γνώριζαν πολύ καλά την ελληνική γλώσσα, διότι την είχαν σπουδάσει στα ελληνικά σχολεία της εποχής εκείνης. Αυτοί στη συνέχεια μετέδωσαν τα φώτα της παιδείας, ιδρύοντας σχολεία σε βουλγαρικές πόλεις, διδάσκοντας τη γλώσσα και γενικότερα μεταφέροντας τα εκπαιδευτικά αγαθά στο βουλγαρικό λαό. Στις ζυμώσεις, εκπαιδευτικές και πνευματικές, το υλικό δεν ήταν μόνο τα ιδεώδη της ελληνορθόδοξης παιδείας αλλά, δια των μεταφράσεων, και ένα πλήθος από δυτικές ιδέες ή προβληματισμούς του Διαφωτισμού. Από τα διασωθέντα αρχεία αντλούνται χρήσιμες πληροφορίες, ειδικά για την εκπαιδευτική κίνηση. Ανεξάρτητα δε από τα όσα διαδραματίστηκαν στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και στη συνέχεια, νομίζω ότι οι ψυχραμότεροι και αντικειμενικότεροι ερευνητές, εκατέρωθεν, ανεγνώρισαν τη μετακίνηση των ιδεών στο βουλγαρικό λαό και τις ευεργετικές επιδράσεις του ελληνισμού στην πνευματική αναγέννηση των Βουλγάρων. Ο ελληνισμός, αν και ήταν ο πρώτος που επλήγη από την εθνική αφύπνιση των Βουλγάρων, με τις διαχρονικές αξίες του επέδρασε ευεργετικά και συνέβαλε στην αύξηση και θωράκιση της ανθρώπινης ελευθερίας. Ακόμη και όταν το τίμημά της κατέβαλε ο ίδιος!

Σε περιόδους εθνικιστικών εξάρσεων ή παροξυσμών του μεγαλοϊδεατισμού οι συγκρούσεις ήταν αναπόφευκτες και άφησαν βαθιές ουλές, που μέχρι σήμερα καλλιεργούν, κατ' ευγενή έκφραση, τη βαλκανική καχυποψία. Κι αυτή νομίζω πως σήμερα αποτελεί τον ισχυρότερο αρνητικό παράγοντα για τη διεύρυνση της συνεργασίας και της καταλλαγής μεταξύ των λαών της περιοχής.

Μεθοδολογικά, η θεώρηση των τεκταινομένων της εποχής εκείνης, μέσα από την οπτική γωνία των ατομικών περιπτώσεων αποτελεί καθοριστικό συντελεστή για μια καθολικότερη και πιο περιεκτική αντίληψη της ιστορίας. Παραμένει ανίσχυρη η εκδοχή ότι οι ατομικές περιπτώσεις ενέχουν τον κίνδυνο να μην ανταποκρίνονται στις πραγματικές ιστορικές συντεταγμένες και, οδηγώντας σε γενικεύσεις, να παραμορφώνουν την αλήθεια.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα στο χώρο των Βαλκανίων παρατηρήθηκε σημαντική μορφωτική κινητικότητα με την ανέγερση σχολείων, τη θεσμοθέτηση των εκπαιδευτικών διαδικασιών, τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των δασκάλων και με σημαντικές λαϊκές πρωτοβουλίες, που ανύψωσαν το επίπεδο της παιδείας και πολλαπλασίασαν εντυπωσιακά τον αριθμό των εκπαιδευομένων, αρρένων και θηλέων. Ενώ στο ελεύθερο ελληνικό βασίλειο τα εκπαιδευτικά πράγματα οργανώνονται βάσει των βαναρικών προτύπων, στους χώρους του αλύτρωτου ελληνισμού την κεντρική ευθύνη για την παιδεία, συνεχίζει να έχει η Εκκλησία (Οικουμενικό Πατριαρχείο) με τους κατά τόπους επισκόπους. Αυτή αποτελεί το σημείο αναφοράς όλων των εμπλεκομένων στις εκπαιδευτικές και άλλες συναφείς διαδικασίες (επιστολές 4 και 5).

Μεταξύ των εκπαιδευτικών που πρωταγωνιστούν αυτήν την περίοδο στην ελληνική παιδεία, συγκαταλέγεται και ο Δημήτριος Καλαβακίδης ή Καλαμπακίδης. Σε αρχειακή συλλογή της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας περιλαμβάνονται ορισμένα τετράδια, στα οποία είναι καταχωρισμένη η αλληλογραφία μιας εικοσαετίας (16 Νοεμβρίου 1826-1846) αυτού του Έλληνα δασκάλου, με την πολυσχιδή δραστηριότητα και τις ευρύτερες πνευματικές απηχήσεις στους Έλληνες και Βουλγάρους¹. Συνεχίζοντας την παράδοση των Ελλήνων διδασκάλων και λογίων του 18^{ου} αιώνα δεν άσκησε έργο απλού μεταφορέα γνώσεων, αλλά διεύρυνε με επιτυχία την κοινωνική προσφορά του με τη συγγραφή και διακίνηση διδακτικών βιβλίων, δικών του ή ξένων, τη διευκόλυνση των ελληνικών κοινοτήτων στην εξεύρεση διδασκάλων και την ίδρυση τυπογραφείου στη γενέτειρά του.

Γεννημένος στο Μελένικο, είχε το προνόμιο εκείνη την εποχή να διδάσκει ένας επιφανής δάσκαλος από τον οποίο πήρε πολλά στοιχεία, που συνέργησαν στην πρόοδό του. Ο Αδάμος ή Αδαμάντιος Τσαπέκος, Τζαπέκος ή Ζαπέκος, επιφανής διδάσκαλος από το Μέτσοβο, μαθητής του Δημητρίου Βαρδάκα, πριν από το 1810, και συμμαθητής του Νεοφύτου Δούκα. Μετά το 1810 δίδαξε στο Μελένικο, περίπου επί μια τριακονταετία, κατόπιν (για μικρό χρονικό διάστημα) στις Σέρρες και, τέλος, στη Φιλιππούπολη, στην οποία βρισκόταν το 1844. Εκεί πέθανε λίγο πριν από το 1850 (1846;). Υπήρξε ο θεμελιωτής της παιδείας στον ευρύτερο χώρο του Μελενίκου. Στην αλληλογραφία του Καλαβακίδη υπάρχουν δυο επιστολές γραμμένες στις 10 Ιουνίου και στις 27 Αυγούστου 1844 από τις Σέρρες προς τον Αδαμάντιο Τζαπέκο, που τότε βρισκόταν στη Φιλιππούπολη. Στις επιστολές αυτές εκφράζεται η βαθειά ευγνωμοσύνη προς τον δάσκαλό του (επιστολές 2 και 3). Μεταξύ των σημαντικών μαθητών του Τσαπέκου, εκτός του Καλαβακίδη, ήταν και ο πρωτεργάτης της βουλγαρικής εκπαιδεύσεως, διδάσκαλος και

1. Βλ. Α. Karathanassis, «Pensées Hellénique et Bulgare. Aperçu general des relations culturelles Gréco-Bulgares (du XIVe au XXe siècle)», *Études Balkaniques* 3-4 (1992) 88-102.

λόγιος, ο Νεόφυτος Ρίλσκι.

Ο Δημήτριος στο Μελένικο² διαδέχθηκε τον Τσαπέκο ως αρχιδιδάσκαλος (διευθυντής) του ελληνικού σχολείου, αφού προηγουμένως παρεμβλήθηκε ο Χριστόφορος Φιλητάς. Ο Καλαβακίδης εργάστηκε σε έναν γεωγραφικό άξονα στις παρυφές της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης (Μελένικο, Αλιστράτη, Σέρρες, Μονή Εικοσιφοίνισσας και Στενήμαχο). Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του στην πατρίδα του σε δυο περιόδους 1830-1832 και 1847-1850, είχε δυο Βουλγάρους μαθητές, τον Κωνστάντιο και τον Δαμασκηνό, μοναχούς της Ρίλας, στους οποίους παρέδιδε ιδιαίτερα μαθήματα από το τεχνολογικό του Κούμα και από τους λόγους «προς Ευτρόπιον» του ιερού Χρυσοστόμου, ενώ μετά τρεις μήνες τους κατέταξε στην τάξη στην οποία δίδασκε τα ομηρικά έπη. Οι δυο νεαροί κληρικοί πείσθηκαν «από τους πολλούς λόγους» του Καλαβακίδη και άρχισαν τα μαθήματα στις 17 Νοεμβρίου του 1847 και τελείωσαν στα τέλη Μαΐου 1848. Δυστυχώς γι' αυτούς ο δάσκαλος «περιπλεχθείς εις πολιτικές υποθέσεις δεν ηδύνατο να παραδίδη καθημερινώς»³. Ο ένας εξ αυτών, ο Δαμασκηνός, υπήρξε ο πρώτος Βούλγαρος που εισήλθε στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης, το Σεπτέμβριο του 1849⁴, στη συνέχεια εργάστηκε ως δάσκαλος στη Βουλγαρία και έγινε μητροπολίτης Βελεσσών, πρωταγωνίστησε δε στη βουλγαρική εθνική αφύπνιση. Ο Δαμασκηνός μάλιστα ακολουθώντας τον δάσκαλό του τον Οκτώβριο του 1848 ήλθε στις Σέρρες προς συνέχιση των σπουδών του. Μητροπολίτης τότε ήταν ο Ιάκωβος, ο οποίος ζήτησε συστατικές επιστολές από τη μονή της Ρίλας, οι οποίες και παρασχέθηκαν με την προτροπή της αδελφότητας «ίνα δώσωμεν τέλος εις τα μαθήματα, ως επιβλαβή όντα τα πολλά εις καλόγερον». Στις Σέρρες έμειναν οχτώ μήνες, μέχρι το καλοκαίρι του 1849, οπότε λόγω της ανυπόφορης ζέστης ο μεν Κωνστάντιος επανήλθε στη μονή ενώ ο Δαμασκηνός πήγε στο Μελένικο προς συνέχιση των σπουδών του. Κατά τη διάρκεια όμως των διακοπών πληροφορήθηκε ότι «φθονεροί άνθρωποι» πυρπόλησαν την αγορά και τις καλύτερες οικίες των Σερραίων, 14 εκκλησίες, μεταξύ των οποίων και τον καθεδρικό ναό των Αγ. Θεοδώρων, και το σχολείο. Παρόλο που η πυρκαγιά αυτή είναι γνωστή

2. Ο Βούλγαρος αρχιερέας Δαμασκηνός Βέλετσκι, στην αυτοβιογραφία του, αναφερόμενος στον Έλληνα διδάσκαλο, τον ονομάζει «Διαμάντιο», βλ. Π. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών, από της αλώσεως αυτών υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεώς των υπό των Ελλήνων (1838-1913)*, Αθήναι 1966, σσ. 412-413 και Στ. Ν. Κεκριδίη, «Βουλγαρική προσωπογραφία: Ο ιερομόναχος Damaskin Rilski αυτοβιογραφούμενος», *Πρακτικά Β' Διαβαλκανικού Συνεδρίου «οι πνευματικές σχέσεις του ελληνισμού με τους βαλκανικούς λαούς»*, Κομοτηνή 2002, σσ. 79-99.

3. Εθνική Βιβλιοθήκη της Βουλγαρίας (=EBB), Γρ 137, φ. 9.

4. Βλ. Στ. Ν. Κεκριδίη, «Η ακτινοβολία της Θεολογικής σχολής της Χάλκης: οι περιπτώσεις του Μάρκο Μπαλαμπάνωφ και Δαμασκηνού Ρίλσκι», *Πρακτικά Α' Διαβαλκανικού Συνεδρίου «οι πνευματικές σχέσεις του ελληνισμού με τους βαλκανικούς λαούς (18^{ος}-20^{ος} αι.)*, Κομοτηνή 1999, σσ. 95-100.

κι από άλλες πηγές, όπως ο κώδικας της μονής Τιμίου Προδρόμου, όπου σημειώνεται «ότι εις τα 1849 Ιουνίου 29 έγινεν πυρκαϊά εις τας Σέρρας και εκάησαν όλον τας Σέρρας μας έγινεν ζημιά μεγάλην έως 60-70 χιλ. γρόσια» ή το «Προσκυνητάριο» του ηγουμένου της ίδιας μονής Χριστοφόρου Δημητριάδη, στη μαρτυρία του Δαμασκηνού υπάρχει ο ισχυρισμός ότι επρόκειτο για εμπρησμό από φθονερούς ανθρώπους, χωρίς όμως να διευκρινίζεται ποιοί ήσαν οι εμπρηστές και ποια τα κίνητρό τους. Ο Καλαβακίδης επιτελούσε ένα πολυσχιδές έργο, ως συγγραφέας διδακτικών βιβλίων, των οποίων μάλιστα μαζί με άλλων συγγραφέων, είχε αναλάβει και τη διακίνηση, διέθετε το ιδιόκτητο τυπογραφείο, ενώ παράλληλα μεσολαβούσε για τις προσλήψεις ορισμένων παλιών μαθητών του ως νέων δασκάλων, κυρίως της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου⁵.

Άξια ιδιαίτερου λόγου είναι η επίδοσή του στη συγγραφή σχολικών βιβλίων. Τουλάχιστον οκτώ διδακτικά εγχειρίδια συνέθεσε, από τα οποία τέσσερα τύπωσε στο ιδιόκτητο τυπογραφείο του Μελενίκου. Ο Καλαβακίδης συνέγραψε και «*Μελέτη εις το Άγιον Πάσχα, περιέχουσα εξήγησιν των διορισμών της εορτής ταύτης, ερμηνείας του ευρίσκειν αυτήν μετά των περι αυτήν, μόνου του έτους δοθέντος. Πασχάλια παντοτεινά. Παράρτημα και παρεκβολαί. Έκδοσις πρώτη. Εν Κωνσταντινουπόλει, εν τω κατά τα Πατριαρχεία Τυπογραφείω, παρά Α. Αργυράμω, 1836*»⁶. Είναι αφιερωμένο (σ. γ') «*τω Παναγιωτάτω, Θειοτάτω και Σοφωτάτω Οικουμενικώ Πατριάρχη Κυρίω Γρηγορίω*⁷ και τη περί αυτόν Αγία και Ιερά των Αρχιερέων Συνόδω». Όπως μαρτυρείται από τον πρόλογο του βιβλίου ο Καλαβακίδης ευρισκόμενος το 1832 στη μονή της Εικοσιφοινίσσης, διδάσκαλος της εκεί σχολής, είχε αρχίσει να καταγράφει ορισμένες σημειώσεις για προσωπική χρήση, τις οποίες συγκρότησε σε χειρόγραφο βιβλίο, χωρίς πρόθεση να το τυπώσει. Επειδή όμως πολλοί από τους αναγνώστες το θεώρησαν πολύ ενδιαφέρον, άρχισαν να τον πιέζουν για να εκδώσει βιβλίο. Το χειρόγραφο

5. Για την ιστορική πορεία της μεθόδου, βλ. Α. Παπαδάκη, *Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα-Γιάννινα 1992.

6. Βλ. Γκίνη-Μέξα, ό.π., σ. 384. Διπλό αντίτυπο υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, Θεολ. 6871/-α/β, σχ. 8^ο. Πρβλ. και Βασ. Ατσάλου, *Η ονομασία της Ιεράς Μονής της Παναγίας της Αχειροποιήτου του Παγγαίου, της επονομαζομένης της Κοσινίτσης ή Εικοσιφοινίσσης*, Δράμα 1996, σ. 119, όπου μνημονεύεται το ακαταλογογράφητο χειρόγραφο 1567 της μονής Βατοπεδίου, στο παράφυλλο α' του οποίου σημειώνεται έργο του Δημ. Καλαμπακίδη «*Μελέτη εις τα περί το Αγιον Πάσχα ή προσετέθησαν Πασχάλια παντοτεινά συντεθέντα παρά Δημητρίου Καλαμπακίδου του εκ Μελενίκου της Μακεδονίας. Προτροπή φιλογενοῦς τινος ανδρός ενασκουμένου εν τη κατά Δράμαν Σταυροπηγιακή Μονή της Εικοσιφοινίσσης*».

7. Πρόκειται για τον πατριάρχη Γρηγόριο τον ΣΤ' (τον Φουρτουνιάδη, 1835-1840 και 1867-1871) με την προτροπή του οποίου προχώρησε ο Καλαβακίδης στην έκδοση του βιβλίου. Ο Γρηγόριος είχε διατελέσει μητροπολίτης Σερρών (1833-1835) και φαίνεται πως γνώριζε τον Καλαβακίδη.

παραδόθηκε στον δάσκαλό του Αδάμο Τσαπέκο «προς επίκρισιν και επιθεώρησιν», ενώ στη συνέχεια ελέγχθηκε και από την Εκκλησία επί πατριαρχου Κωνσταντίνου Α΄ (1830-1833)⁸. Έχοντας λοιπόν τη σύμφωνη γνώμη του δασκάλου του και της Εκκλησίας το παρέδωσε για εκτύπωση στο πατριαρχικό τυπογραφείο. Το αφιέρωσε στον πατριάρχη Γρηγόριο τον ΣΤ΄, επειδή τον ε γνώριζε από τις Σέρρες, στις οποίες υπήρξε μητροπολίτης για μια τριετία (1833-1835).

Το 1841 ο Καλαβακίδης υπήρξε ο πρώτος σχολάρχης του ονομαστού εκπαιδευτηρίου αρρένων της Αλιστράτης, της «Κεντρικής Ελληνικής Σχολής»⁹. Το 1844 δίδασκε στις Σέρρες, όπου μάλιστα είχε και υποδιδάσκαλο τον Ιγνάτιο (επιστολές 7 και 8) προς τον οποίο κατά τη διάρκεια απουσίας του παρείχε οδηγίες και νουθεσίες για την ευρυθμία του σχολείου. Δυο επιστολές του προς τους προκρίτους της Στενιμάχου για εκπαιδευτικά ζητήματα γράφηκαν από τις Σέρρες. Η πρώτη¹⁰ από τις επιστολές, είναι γραμμένη στις 23 Αυγούστου 1844. Οι προϊστάμενοι της ελληνικής κοινότητας είχαν αποστείλει πρόσκληση στον Καλαβακίδη προκειμένου να μεταβεί στην πόλη τους και να αναλάβει διδασκαλικά καθήκοντα στο νέο σχολείο. Ο Καλαβακίδης όμως, αφού επήνεσε «την θεάρεστον πρόνοιαν, ην έχετε υπέρ της Νεολαίας», αρνήθηκε ευγενικά, γιατί ήταν ήδη δεσμευμένος «με συμφωνητικόν επίσημον μετά των εντιμοτάτων Σερραίων». Η δεύτερη¹¹ επιστολή γράφηκε περίπου ένα χρόνο αργότερα, στις 15 Ιουνίου 1845, πάλι από τις Σέρρες. Ο δάσκαλος, που ζητούσαν οι πρόκριτοι της Στενιμάχου, έπρεπε να γνωρίζει και την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, γεγονός το οποίο φαίνεται ότι ο Καλαβακίδης για πρώτη φορά πληροφορούνταν. Θέλοντας να άρει οποιαδήποτε αιτία παρεξηγήσεως, επειδή δε η προηγούμενη επιστολή της 23^{ης} Αυγούστου 1844 είχε μείνει αναπάντητη από τους προκρίτους της Στενιμάχου, τους πληροφορούσε ότι θεώρησε καλό το μαθητή που προόριζε για διδάσκαλό τους, να τον προωθήσει στη σχολή της μονής της

8. Για τον έλεγχο των βιβλίων στην περίοδο της Τουρκοκρατίας από την Εκκλησία, βλ. Στ. Κεκριδή, *Εκκλησία και Λογοκρισία στην Οθωμανική αυτοκρατορία (1700-1850)*, Καβάλα 1995.

9. Βλ. Βακαλόπουλου, *Μακεδονία και Τουρκία*, ό.π., σ. 245. Ακόμη, βλ. Σ. Καπλανέρι, «Ανέκδοτα έγγραφα του 19^{ου} αιώνα για το μοναστήρι της Εικοσιφοίνισσας», (ανάτυπο από τα πρακτικά του Θ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 195-196, όπου δημοσιεύονται δυο επιστολές του Πατριάρχη Γερμανού Δ΄ προς το μητροπολίτη Φιλίππων και Δράμας Αθανάσιο (9.12.1843) και προς τον ηγούμενο της Εικοσιφοίνισσης (9.12. 1843), με τις οποίες προτρέπονται να στέλνουν τους νεαρούς μοναχούς στην Ελληνική Σχολή της Αλιστράτης για εκπαίδευση, προκειμένου να φανούν αργότερα χρήσιμοι στο μοναστήρι και στους υπόλοιπους χριστιανούς.

10. Το κείμενο, βλ. Στ. Ν. Κεκριδή, «Η αλληλογραφία ενός δασκάλου της Στενιμάχου (πρώτο μισό του 19^{ου} αι.)», *Παρνασσός* 43 (2001) 259-270 και EBB, Γρ 137, f. 81.

11. Βλ. Κεκριδή, «Η αλληλογραφία», ό.π., σ. 269 και EBB, Γρ 137, f. 156.

Εικοσιφοινίσσης¹². Υπήρχε όμως διαθέσιμος στο Μελένικο αλληλοδιδάκτης που παρακολουθούσε μαθήματα Γραμματικής, γνώριζε και Μουσικά, είχε δε τη δυνατότητα να μεταβεί στη Στενήμαχο το Σεπτέμβριο, με μισθό 2.500 γρόσια ετησίως. Ο λόγιος αυτός εκπαιδευτικός πρέπει να διέθετε και σημαντική βιβλιοθήκη, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι στη βιβλιοθήκη της ιεράς Σκήτης των Καυσοκαλυβίων, με αριθμό 256, επισημάνθηκε το βιβλίο «*Η θεία λειτουργία του αγίου Ιακώβου του Αποστόλου...*», που εκδόθηκε στη Βενετία το 1645 και το οποίο στη σελίδα τίτλου φέρει τη σημείωση: Δ. Καλαβακίδου Μελενικίου¹³.

Δεν αποτελεί μεμονωμένο παράδειγμα, αλλά ένα υπόδειγμα της κινητικότητας των Ελλήνων δασκάλων της εποχής εκείνης, καθώς και του τρόπου διακινήσεως των διδακτικών βιβλίων. Το έτος 1838 ο Καλαβακίδης ίδρυσε στο Μελένικο ένα τυπογραφείο, όπου έγινε η έκδοση των έργων του «*Ελληνική Πρακτική Γραμματική*» (1839), «*Στοιχειώδης Ιερά Κατήχησις*» (1840)¹⁴ και «*Χρηστομάθεια*» (1840)¹⁵. Επίσης εξέδωσε ένα «*ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ περιέχον Απλοελληνικοθωμανικούς διαλόγους και λέξεις περιεργότερας, εραμισθέν εις χρήσιν των αρχαρίων αμφοτέρων των γλωσσών, υπό Δ.Κ.Μ. έκδοσις πρώτη, εν Μελενίκω εκ της τυπογραφίας Δημ. Καλαβακίδου, 1839*». Είναι σε σχήμα 16^ο και αποτελείται από 32 σελίδες. Περιλαμβάνει ελληνοτουρκικούς διαλόγους, λεξιλόγιο, παροιμίες και συμβουλές για πραγματοποίηση έργων ελεημοσύνης. Δεν φαίνεται ότι το τυπογραφείο αυτό διατηρήθηκε επί πολύ, γι' αυτό το 1844 με επιστολή του προς το βιβλιοπώλη της Κωνσταντινουπόλεως (Γαλατά) Ιωάννη Λαζαρίδη τον παρακαλούσε να συνεννοηθεί με τον «*επιμελέστερον και προσεκτικώτερον*» τυπογράφο, προκειμένου να του αναθέσει τη δεύτερη έκδοση της Αριθμητικής του¹⁶. Το σύντομο όμως της δραστηριότητάς του δεν εμπόδισε τον Καλαβακίδη να γίνει ένας από

12. Ενώ σε τρία σημεία της μελέτης του για το Άγιο Πάσχα την ονόμαζε Εικοσιφοίνισσα, στη δεύτερη επιστολή την ονομάζει Κοσίνιτζα. Για τις εναλλαγές του ονόματος της μονής, βλ. την εμπειριστατωμένη μελέτη του Β. Ατσάλου, ό.π.

13. Βλ. Μ. Γ. Βαρβούνη - Στ. Ν. Κεκριδής, «*Η βιβλιοθήκη του Κυριακού στην Ι. Σκήτη Καυσοκαλυβίων του Αγίου Όρους*», *Θεολογία* 73 (2002) 609. Τώρα βλ. και Μ. Γ. Βαρβούνη, *Κατά το όρος του Άθωνος*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 233.

14. Ο πλήρης τίτλος έχει ως εξής: *Στοιχειώδης Ιερά Κατήχησις υπό Δ. Καλαβακίδου Μελενικίου, εκδοθέν εν Μελενίκω τω 1840*. Αποτελείται από 30 σελίδες μικρού σχήματος και με τυπογραφικά στοιχεία των 11 στιγμών, βλ. Θ.Α.Β., «*Μια πτυχή της μακεδονικής γης. Α' Η παράδοξος πόλις Μελένικον*», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* 1 (1908) 125.

15. Βλ. Π. Πέννα, «*Ο Δημήτριος Καλαμβακίδης και το εν Μελενίκω Τυπογραφείον του*», *Ηώς* 30-31 (1940) 40^ο του ίδιου, *Μελένικος*, ό.π., σ. 24, και Κ. Βακαλοπούλου, *Μακεδονία και Τουρκία (1830-1878)*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 245. Μάλλον πρόκειται για το βιβλίο «*Χαρακτήρ χρηστοθήτους ανθρώπου, ήτοι Χρηστοθηείας επιτομή...*», που καταλογραφήθηκε από Γκίνη-Μέξα, ό.π., τ. 1, σ. 447. Διαφέρει όμως και ως προς το έτος εκδόσεως, αφού το παραπάνω εκδόθηκε το 1838.

16. ΕΕΒ, Γρ 137, f. 154.

τους σημαντικότερους πρωταγωνιστές προωθήσεως ελληνικών βιβλίων στη Βουλγαρία. Ως «*un des grandes "promoteurs" du livre hellénique en Bulgarie.....*» χαρακτηρίστηκε¹⁷ και πράγματι ήταν. Υπήρξε ακόμη και γραμματέας του «Κοινού» Μελενίκου μετά το 1850 και μέχρι το 1876. Πέθανε μάλλον στο Σιδηρόκαστρο το 1878.

Τρίτος σημαντικός παράγοντας παιδείας στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών ήταν ο ιατρός Αναστάσιος Παλλατίδης, Μελενίκιος την καταγωγή, ο οποίος όμως έζησε στη Βιέννη, όπου πέρα από την άσκηση του επαγγέλματός του ασχολήθηκε με τη φιλολογία, ιδιαίτερα τη λατινική, συγγράφοντας λατινική γραμματική, συντακτικό, λεξικό κ.λπ. Ούτε αυτή η ενασχόληση περιόρισε το ανύστακτο και έμπρακτο ενδιαφέρον του για τα τεκταινόμενα στην ιδιαίτερη πατρίδα του, το Μελένικο. Σε χειρόγραφο που φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος διασώζεται μεγάλο τμήμα της αλληλογραφίας του. Ένα μέρος της έχει δημοσιευθεί από τον Πέτρο Πέννα. Οι υπόλοιπες επιστολές, περί τις 90, δημοσιεύονται προσεχώς στο περιοδικό «Σαμιακές Μελέτες». Αφορούν σε ζητήματα παιδείας αλλά και σε μια εμπλοκή του στη θεραπεία του γιού του Στέφανου Βογορίδη, ηγεμόνα της Σάμου. Ο Παλλατίδης έγραφε προς αρχιερείς, λογίους, διδασκάλους και εξέφραζε την αγωνία του για την παιδεία των Ελλήνων και τον εκσυγχρονισμό της. Όταν ο Καλαβακίδης διεύθυνε την Κεντρική Σχολή Αλιστροάτης (Απρίλιος 1841), παρακαλούσε τον Παλλατίδη να τον ενημερώνει εάν η αγορά της Βιέννης διέθετε εποπτικά όργανα, κυρίως φυσικής και αστρονομίας, καθώς και το ύψος της δαπάνης που απαιτείτο για να εξοπλίσει το σχολείο με μια στοιχειώδη βιβλιοθήκη. Μετά τη σχετική έρευνα στη Βιέννη ο Παλλατίδης τον ενημέρωσε σχετικά με την τιμή της ηλεκτρικής μηχανής, της πνευματικής αντλίας, σφαιρών αστρονομικογεωγραφικών, καθώς και για τις τρέχουσες τιμές για τη συγκρότηση μιας βιβλιοθήκης (επιστολή 1).

Ο Τσαπέκος, ο Παλλατίδης και ο Καλαβακίδης αποτελούν σημαντικό δείγμα, ένα πρότυπο θα έλεγα, διανοουμένων του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα με αξία διαχρονική. Ο σημαντικός πνευματικός οπλισμός τους αξιοποιήθηκε γόνιμα και παραγωγικά. Αγωνίσθηκαν για την κατά το δυνατό ευρύτερη διάδοση των μορφωτικών αγαθών με αξιοθαύμαστο πλουραλισμό και δυναμισμό. Δάσκαλοι όχι μόνο γνώσεων αλλά και ήθους, συγγραφείς, εκδότες και διακινητές βιβλίων, εκπαιδευτές δασκάλων και συνεργάτες των ελληνικών κοινοτήτων στις μορφωτικές και εκπαιδευτικές τους επιδιώξεις, συνέβαλαν δραστικά στον πνευματικό και μορφωτικό εμπλουτισμό των περιοχών στις οποίες εργάστηκαν. Έχοντας δε και Βουλγάρους μαθητές, αποτέλεσαν έναν ακόμη σύνδεσμο του Ελληνισμού με τη βουλγαρική πνευματική Αναγέννηση και την εν συνεχεία διαμόρφωση της εθνικής συνειδήσεως. Επομένως οφείλουμε, ως ελάχιστο φόρο τιμής, να αποκατα-

17. Loukidou, ό.π., σ. 119.

στήσουμε πλήρως την προσωπογραφία τους με παράλληλη χαρτογράφηση και αξιολόγηση της εκπαιδευτικής και πολιτισμικής δραστηριότητάς τους. Η ανακοίνωση αυτή, όπως και άλλες σχετικές, πριν και μετά απ' αυτήν¹⁸, ας θεωρηθεί ως μια συμβολή προς την κατεύθυνση αυτή.

Ως επίμετρο της ανακοινώσεως αυτής δημοσιεύονται παρακάτω ορισμένες επιστολές από την αλληλογραφία του Καλαβακίδη, ενδεικτικές της εκπαιδευτικής κινητικότητας στο πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα.

1. Φίλτατε συμπατριώτα κύριε Καλαβακίδη! Εις Αλιστροάτην¹⁹

Την 8/20 Απριλίου 1841, εκ Βιέννης.

Την επιστολήν σας από 25 Φεβρουαρίου μόλις προ ολίγων ημερών έλαβον, δια τον μη κατάλληλον της αποστολής τρόπον. Τα προς εμέ γράμματά σας πρέπει να περικλείωνται εις άλλα γράμματα εμπόρων εν Σέρραις (λ.χ. του Δούμπα κ.τ.λ.) και να πέμπωνται κατ' ευθείαν εις Βιέννην. Ούτος είναι ο μόνος προσφυής τρόπος δι' ου δύναμαι να τα λαμβάνω εν καιρώ τω δέοντι και με μικροτέραν δαπάνην.

Και άλλοτε απήντησα ευθύς εις τας περί των φυσικών οργάνων ερωτήσεις σας εν γράμματι προς την μητέρα μου. Νυν δε σας λέγω πάλιν. Μια ηλεκτρική μηχανή τιμάται 40, 50, 100 και 150 φιορίνια αργυρά, δηλ. κατά το μέγεθος και την κατασκευήν της μηχανής, η δε πνευματική αντλία πολύ ολιγώτερον. Ζητείτε και σφαίρας, δεν λέγεται όμως οποίας αστρονομικογεωγραφικάς; Και εις ποίαν γλώσσαν τας θέλετε σημειωμένας; Διότι εις την ελληνικήν δεν ευρίσκονται. Λεξικόν Λατινοελληνικόν τέλειον και καλόν δεν εξεδόθη μέχρι τούδε. Εξ ων γνωρίζω το κάλλιστον είναι επί του παρόντος εκείνο του Εδερίχου νεωστί (1827) εκδοθέν υπό Πασσωβίου, όπερ κατά μεν το πρώτον και εντελέστερον μέρος είναι Ελληνολατινικόν, κατά δε το δεύτερον και ατελές Λατινοελληνικόν. Τιμάται δε φιορίνια αργυρά 10. Αι δε εκδόσεις των Ελλήνων συγγραφέων ευρίσκονται ενταύθα όλα με μετάφρασιν Λατινικήν, σχόλια, σημειώσεις κ.τ.λ. και τιμώνται διαφόρως κατά τας διαφόρους εκδόσεις, δηλ. πλουσιωτέρας η πτωχοτέρας. Όθεν δεν δύναμαι οριστικώς να σας σημειώσω τας τιμάς των. Τούτο μόνον σας λέγω, ότι αν θέλετε να συγκροτήσητε Βιβλιοθήκην, με 1000 φιορίνια δύνασθε ν' απολαύσητε σχεδόν όλας τας καλυτέρας εκδόσεις των Ελλήνων συγγραφέων.

Ανεκκλάλητος ην η χαρά μου, όταν εκ του γράμματός σας έμαθον ότι

18. Βλ. St. Kekridis, «A teacher from Melnik, Writer, Publisher, and Distributor of School Textbooks», στο N. Terzis (ed.), *Education in the Balkans: From the Enlightenment to the Founding of the Nation-States*, Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 395-404 και του ίδιου, «Δημήτριος Καλαβακίδης: ένας δάσκαλος της Στενημάχου (πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα)», *Πρακτικά 3^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών*, Κομοτηνή 2005, σσ. 397-407.

19. Ιωάν. και Αλκ. Σακελλίων, *Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, Εν Αθήναις 1892, χειρ. 1270, σ. 231 κ.ε.

ήλθετε εις την επαρχίαν Δράμας, να διαδώσητε τα ζωηφόρα και ψυχοσωτήρια φώτα της παιδείας εις τους δια κακήν τύχην ανιλεώς μαστιζομένους μέχρι τούδε ταλαιπώρους συμπατριώτας μας Μακεδόνας από τα μεγάλα κακά της αμαθείας. Εσκίρτησεν η καρδιά μου όταν ανέγνωσα την καλήν προαίρεσιν και την πατρικίην προς την νεολαίαν της επαρχίας του κηδεμονίαν του αγίου Δράμας κυρίου Νεοφύτου, και είπον κατ' εμαυτόν: τω όντι ισαπόστολος αρχιερεύς, όστις γνωρίζει τας θείας γραφάς και πράττει κατ' αυτάς, αίτινες λέγουσι προς τους χριστιανούς: δράξασθε παιδείας, μήποτε οργισθή Κύριος κ.τ.λ. Η πανιερότης του ε γνώρισε κάλλιστα εις ποίον ένδοξον δια την λαμπράν αρχαιότητά του, και ιερόν δια την χριστιανικήν πίστιν έδαφος της Μακεδονίας πατεί, και δια τούτο αγωνίζεται να διασκεδάση τα ζοφερά νέφη της αμαθείας, τα οποία έμελλον να τυφλώσωσι μετ' ολίγον τους κατοίκους της περιφήμου ταύτης γης. Εις τον ορίζοντα της Δράμας (πόλιν Φιλίππους) εθεμελίωσεν ο Απόστολος Παύλος την πρώτην Εκκλησίαν του Χριστού, εις τον αυτόν τόπον την υποστηρίζει ο άξιος διάδοχός του Νεόφυτος με σχολεία, την ελευθεροί από την μιαιράν δεισιδαιμονίαν της αμαθείας, την αποκαθιστά αξίαν νύμφην του Χριστού, ήτις μέχρι της ώρας εμαίνετο από την βαρβαρότητα και τας δια την αμάθειαν κακάς έξεις των ιδίων αυτής τέκνων. Εργον υπερφυές και θείον τω όντι! Αλλά δια τούτο το όνομα της Πανιερότητός του θέλει δοξάζεσθαι δια πάντα από τας επερχομένας γενεάς των συμπατριωτών μας, καθώς νυν με δάκρυα ευγνωμοσύνης βέβαια ευλογείται.

Εν τοσούτω προσμένω ακολουθώθω ν' ακούσω παγίωσιν, στερέωσιν, αποκατάστασιν επίμονον και στερεάν της νεοφύτου σχολής ταύτης, δια να χαρώ πάλιν, να μεταδώσω και την χαράν μου περαιτέρω και εις τους λοιπούς συμπατριώτας Μακεδόνας, και τότε ελπίζω να γείνη και συνεισφορά τις βιβλίων δια την μέλλουσαν βιβλιοθήκην της σχολής ταύτης. Εγώ δε ειμί πρόθυμος να συνεργήσω ευχαρίστως ό,τι εξήρηται εκ των μικρών δυνάμεών μου, και μένω όλος υμέτερος

Α. Π(αλλατίδης). Ι.

2. Εις Φιλιππούπολιν, προς τον κύριον Αδαμάντιον²⁰.

Την 10: Ιουνίου 1844.

Την 10 Μαρτίου ε.έ. σας έγραψα αποκρινόμενος εις ελλόγιμον γραφήν σας των 4 Δεκεμβρίου έ.π. εν η σας παρεκάλουν να παραλάβετε τον λογισμόν, εις τα μείναντα απώλητα βιβλία μου παρά του ελλογίμου κοινού φίλου μας Γεωργίου Παπακωνσταντίνου του Μουσικού, κατ' επαναληπτικήν αξίωσίν του, προς τον οποίον προσφέρετε τας ταπεινάς μου προσκυνήσεις, και αν εξεδόθησαν αι Μουσικάί του, αν ευχαριστήται ας μοι στείλη ολίγα

20. Οι επόμενες επιστολές προέρχονται από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Βουλγαρίας (Σόφια) «Κύριλλος-Μεθόδιος».

σώματα εις λογαριασμόν του να πωληθώσι. Μετά του μνησθέντος γράμματός μου έστειλα εις παραλαβήν σας και 75 κατηγήσεις, και 40 Οθωμανικογραικικούς διαλόγους να πωληθώσι εις λογαριασμόν μου, απαντήσεώς σας έκτοτε δεν ηξιώθην και απορώ και λυπούμαι. Παρηγορήσατέ μοι παρακαλώ δια φιλικής ελλογίμου Γραφής σας, δηλοτικώς προ πάντων μοι αγαθής υγείας σας.

Τον κύριον Ιωακείμ προσκυνώ, και όλους τους γνωρίμους. Σας προσκυνώ και μένω εις την αγάπην σας. Πρόθυμος δούλος Δ. Κ.

3. Προς τον Αδαμάντιον Τζαπέκον²¹

Την 27 Αυγούστου 1844, Εν Σέρραις.

Την της 29^{ης} Ιουλίου ελλόγιμον γραφήν Σας, έλαβον δια των ενταύθα οικειών Σας συνάμα με γροσ. 80 ογδοήκοντα, μη αναφερόμενα εν τη επιστολή Σας αλλά, ως μοι επληροφόρησαν, από πωληθέντα βιβλία μου. Κατά τον ορθόν στοχασμόν Σας του να μείνωσι και δια το εξής τα δια πώλησιν βιβλία μου παρά τω κοινώ φίλω μας Γεωργίω Π. Κωνσταντίνου ευχαριστούμαι. Ηναγκάσθην να Σας γράψω να τα παραλάβητε, κατ' αξίωσίν του να τα παραδώση εις άλλον τινα. Εχάρην δια τον Ιωακείμ ηγούμενον συστηθέντα. Το ενταύθα οσπήτιόν σας, πιστεύσατέ μοι ότι θεωρώ ως ιδιόν μου, σεβόμενος, τιμών όλους υμάς αντί του Σεβασμιωτάτου μοι Μακαρίτου Διδασκάλου μου, και ευχαριστούμενος να φανώ οπωσούν ωφέλιμος τοις μαθητιώσι παρ' εμοί συγγενέσιν αυτού. Η ενταύθα σχολαρχία μου εξακολουθεί να ήναι με περισπασμούς αφορήτους. Γνωρίζεις τα διάφορα αυτά. Αλλά τι ποιητέον; Υπομονητέον.

Εύχομαι την υμετέραν απερίσπαστον διαμονήν, εις την οποίαν έχετε ήσυχον και αναπαυτικήν θέσιν.

Δ. Καλαβακίδης

4. Εις Αλιστράτην

Προς τον άγιον Δράμας κ. Αθανάσιον.

Προ χρόνων εκ πείρας βεβαιωθείς την πρόσ με τον ελάχιστον πατρικήν υμών ευδιαθεσίαν, τολμώ να ζητήσω ικετικώς την κυριαρχικήν προστασίαν υμών εις την εξής υπόθεσίν μου.

Ότε εσχολάρχουν εν τη κατά την Αλιστράτην Κεντρική Ελληνική Σχολή της θεοσώστου υμετέρας επαρχίας, εδάνεισα παππά Αργυρίω τινί, και υιό αυτού, Στεφάνω από Γρατζάνην δι' ομολογίας των γροσ. 250, ήτοι διακόσια πενήκοντα. Αποθανόντος δε του Παππά Αργυρίου, ο υιός αυτού Στέφανος μετά παρέλευσιν ήδη τοσούτου χρόνου δεν ευχαριστήθη να εξαργυρώση την ομολογίαν των. Εδωκα λοιπόν αυτήν προ ημερών Αθανασίω τινί από Γράτζανην, ίνα φροντίση της εξαργυρώσεως αυτής, εις δε εναντί-

21. Ο Τσαπέκος βρισκόταν τότε στη Φιλιππούπολη. Διέθετε, καθώς φαίνεται, ιδιόκτητη οικία στις Σέρρες, στην οποία διέμενε ο Καλαβακίδης.

αν διάθεσιν του Στεφάνου. Τω είπον να αναφέρη την υπόθεσιν ταύτην τη υμετέρα Ιερά Μητροπόλει. Όθεν παρακαλώ θερμώς ίνα προστατεύσητε τα συμφέροντά μου, υποχρεούντες με τον υπεκδεχόμενον τας πανιέρους υμών ευχολογίας δια βίου σωτηρίους μοι.

Την 15 Ιουνίου αωμδ' εν Σέρραις
Δούλος ελάχιστος και όλως πρόθυμος
Δ.Καλαβακίδης

5. Εις Σέρρας Τη 5 Ιουλίου 1844, εν Μελενίκω

Προς τον πρωτοσύγγεγον κύριον Αγαθάγγελον
Τον Σεβασμιώτατον και ευεργετικώτατον μοι άγιον Σερρών
Αυχεκλινώς προσκυνώ την πανιέρου ναυτού δεξιάν ευλαβώς ασπαζόμενος.
Την σεβαστήν μοι Πανοσιολογιότητά της προσκυνώ.

Υπεδεξάμην τας δια του εξοχωτάτου κ. Αντ. ευχάς Σας, προσέχων εις την διατήρησιν των παραγγελιών σας προς ωφέλειάν μου. Επληροφορήτην εκ γραφής του κ. Ιγνατίου και του Στεφάνου μαθητού, ότι συχνάζουσι μαθηταί εις το Σχολείον το πρωί καθ' εκάστην, γυμναζόμενοι υπό την προστασίαν του κ. Ιγνατίου, και ευχαριστήτην, γράφων προς τον κ. Ιγνάτιον να ήναι προσεκτικώτατος εις την οικονομίαν των μαθητών τώρα μάλιστα εις την αποδημίαν μου, δια να μη κινηθή δυσαρέστησίς τις. αλλά μάλιστα εις την περίστασιν αυτήν να ελκυσθή η εύνοια των περισσοτέρων. Θερμοπαρακαλείσθε δε και η σεβαστή μοι Πανοσιολογιότης της ευκαιρίας τυγχανούσης να αναβαίνη έσθ' ότε εις το Σχολείον, διά της παρουσίας της φέρουσα εις φιλοτιμίαν ου σμικράν αμφότερα τα μέρη, και συμβουλεύουσα τα εικότα. Ηξεύρετε ότι τα μηνιαία μου δίδακτρα Ιουνίου και Ιουλίου δεν έλαβον, και ούτε είχαν ευχαρίστησιν να τα ζητήσω, παρά όταν ευκολυνθώσι να μοι τα δώσωσιν. Αλλ' επειδή αίφνης και παρ' ελπίδα μοι επαρησιάσθη αναπόφευκτος ανάγκη του να μετρήσω επί Μεσλητισίω γρ. 2500 εις αποπλήρωσιν της τιμής των εξαγορασθέντων μοι τον παρελθόντα χρόνον κινητών και ακινήτων πατρικών μοι πραγμάτων. Δια τούτο ακουσίως και με συστολήν μου αναγκάζομαι να στείλω σήμεραν απόδειξίν μου προς τον Σεβαστόν μοι Προεστώτα δια το δίδακτρον των δύο μνησθέντων μηνών μετά ιδιαίτερας προς την ευγενείαν της Γραφής μου, τα οποία εσωκλείω ανοικτά. Και ή η Πανοσιολογιότης σας εγχειρίσητε και λαβόντες τον Γρ. 666:20, δώσητε τω κ. Αντ. δια να μοι τα αποστείλη με τον ίδιον Γραμματοκομιστήν-η δώσατε το γράμμα σφραγίσαντες αυτό, και την απόδειξιν τω Αντ. δια να εγχειρίση αυτός, όπως κρίνετε καλήτερον ούτω ποιήσατε, και με υποχρεοίτε. Όταν σας φέρη ο Κολοκοτρώνης αγωγιάτης εκ Πραβίου γρόσια λογαριασμού μου δια του Αντωνίου αποστείλατέ μοι αυτά. Αυτός θέλει φροντίση δι' ασφαλούς και γνωστού μας ανθρώπου να τα αποστείλει. Προσκυνώ άπαντας τους ευγενείς πολίτας Σερραίους, Δημογ. και λοιπούς. Προσκυνώ τους εν τη Μητροπόλει άπαντας, τον Ιερολογ. κ. Χρύσανθον,

τον Γραμ. κ. Δημ., τους ιεροδ. κ. Στεφ. και Τιμόθ., τον Ελλ. κ. Γαβριήλ.

Σας ταπεινοπροσκυνώ υπεκδεχόμενος τας θεοπειθείς ευχολογίας σας σωτηρίους μοι δια βίου.

6. Εις Σέρρας Προς τον προεστώτα κύριον Χρυσάφην Μελέν. Τη 5 Ιουλίου 1844.

Μετά την απόδοσιν των προσηκόντων προσρήσεων, και την έρευναν της πολυεύκτου μοι αγαθής υγείας σας, ειδοποιώ υμίν, ανάγκης εμπεισούσης μοι μετρητών γρ. 2500, να μετρήσω εις το Μεσλήτσιοι προς αποπλήρωσιν τιμής των εξαγορασθέντων μοι τον παρελθόντα ενιαυτόν πατρικών και ακινήτων πραγμάτων, αενάως, με συστολήν μου ου σμικράν, και ζητών την συγγνώμην σας.

Αποστέλλω απόδειξίν μου δια το δίδακτρον του παρελθόντος μηνός Ιουνίου, εις του τρέχοντος Ιουλίου γρ. 666:20 εξακ. τα οποία θερμώς παρακαλώ να μετρήσητε τω εγχειρίζοντι το παρόν μου, παρά του οποίου θέλετε λάβη και την ενυπόγραφον απόδειξίν μου, και θέλετε με υποχρεώση τα μέγιστα. Σας ταπεινοπροσκυνώ και μένω δια βίου της σεβαστής μοι ευγενείας σας δούλος ελάχιστος και όλως πρόθυμος.

Επειδή είναι καιρός συναθροίσεως Μεταξίων δεν έκρινα εν Μελ. να ζητήσω παρά τινος. Αν ήτο εύκολον να εύρω ενταύθα δεν ήθελα σας συγχίση. Με συγχωρήτε.

Και η απόδειξη: Έστω εις ένδειξιν ότι έλαβον διά του ευγεν. Προεστώτος της πόλεως Σερρών κυρίου Χρυσάφη το δίδακτρον μου του Ιουνίου και Ιουλίου γρ. 666.^{1/2} ήτοι εξακόσια εξήκοντα έξ και ήμισυ.

5 Ιουλίου 1844, εν Μελενίκω, βεβαιών Δ. Καλαβακίδης

7. Εις Σέρρας προς τον υποδιδάσκαλόν μου Ιγνάτιον, τη 5 Ιουλίου.

Προ ημερών διά του Εξοχωτ. Κ. Αντ. σας παρεκάλεσα, ως και προφορικώς, να συχνάζετε εις το Σχολείον, επιμελούμενος των φοιτητών της Σχολής, λέγων πάντοτε προς αυτούς εξ υπαγορεύσεώς σας να γράφωσι, διορθώνων τα γεγραμμένα, εξετάζων την τεχνολογίαν αυτών και ορθογραφίαν, και υποχρεών εις ανάγνωσιν εκ της αποθήκης των Ωφελίμων γνώσεων, της Χρηστοηθείας, της Κατηχ., της Γραμμ. Γυμνάζων αυτούς εις τας πράξεις της Αριθμητ. Καθώς οι περιστάσεις θέλουν σας οδηγή.

Ευχαριστούμαι να λαμβάνω συχνά γράμματά σας να μανθάνω πως διάγετε. Με λύπην μου εισέτι δεν έλαβον γράμμα σας. Του λοιπού ευχαριστείσθε και μοι γράφητε. Έχετε την ανήκουσαν προσοχήν εις την ενταξίαν των μαθητών κ.λπ. διά να μη κινηθή δυσαρθέστησίς τις. Τουναντίον δε διά της καλής σας οικονομίας να ελκύηται η εύνοια πάντων. Εγώ, χάρις τω Θεώ, φαμελιδόν ειμί υγιής αλλά τα κυνικά καύματα δεν μοι εσυγχώρησαν ακόμη να κινήσω εις ενέργειαν το τυπογραφείον. Γράμματα επιγραφόμενα εις το όνομά μου, αν φανούν, εξαποστειλλετέ μοι. Προσφέρετε εκάστω τας

αηκούσας προσαγορεύσεις μου. Σας προσκυνώ, περιμένων γραφήν σας δηλωτικήν της υγείας σας και της του Σχολείου οικονομίας προς ησυχίαν μου. Ενός έτους αποθ. των ωφελ. γνώσεων έχει δια μελέτην του ο ιατρός Γ. Ανδρ. την οποίαν λάβετε προς χρήσιν σας.

Ευχαρίστως ανέγνων, όσα εσημειώσατε εις την προς με γραφήν του εξοχωτάτου κ. Αντωνίου. Εύχομαι και του λοιπού ομοίως να διατρέξητε το προκείμενον στάδιον εν αμοιβαία και κοινή ευχαριστήσει, έχοντες πάντοτε την θριαμβεύουσαν υπομονήν ασπίδα ακαταμάχητον.

8. Εις Σέρρας, 1844 Ιανουαρίου α΄

Προς τον υποδιδάσκαλον της Ελληνικής Σχολής Πανοσιώτατον Ιγνάτιον.

Αισία αδελφέ, είη πάσιν η είσοδος του νέου έτους και παρεκτική των σωτηριωδών καταθυμιών! Προ ημερών έγγραφα προς τον σεβαστόν μοι Πρωτοσύγγελον (τον οποίον προσκυνώ) διηγούμενος τα κατ' εμέ. Ότι επλευρίτωσα, εκινδύνευσα, χάρις δε τω Θεώ, ήρχισα να αναλαμβάνω την ποθητήν υγείαν. Την σύζυγόν μου και θυγάτριον το μεγαλύτερον εύρον θερμαινομένας. Εφρόντισα περί της υγείας αυτών, και συν Θεώ, απηλλάχθησαν του πυρετού προς το παρόν. Το εκ της οδοιπορίας δυστύχημά μου, η αισθαντικωτάτη ψύχρα του καιρού, η αδυναμία των οικείων μου, ταύτα με πείθουσι να αναβάλω τον εις Σέρρας καταβιβασμόν της φαμηλίας μου. Όθεν μη φροντίσητε, περί όσων αναγκαίων τη οικία. Ειμί εις φροντίδα να αναλάβω ολίγον τας σωματικάς μου δυνάμεις, και να έλθω προς υμάς την πρώτην Κυριακήν μετά την εορτήν των Θεοφανείων (9 Ιαν.), ίσως δε και προητέρα, αν ιδώ ότι ο καιρός και η σωματική μου κατάστασις μοι συγχωρούν οδοιπορίαν. Δια τούτο σας παρακαλώ προσέχετε μεγάλως και αυτάς τας ολίγας ημέρας περί των προς τους μαθητάς χρεών μας. Ευρισκόμενοι σχεδόν καθ' όλην την ημέραν εις το Σχολείον φροντίσητε δε να αναγνώσητε το Λογίδριον των Θεοφανείων, προς εκείνους οίτινες μέλλουν να το εκφωνήσουν, και να τους ακούσητε πως το λέγουν. Αν αυτοί δεν έρχονται, ζητήσατέ τους. Ο Στέφανος ας προσέχη μη αφήση ποτέ το Σχολείον κεκλεισμένον, καθώς και των υπό την προστασίαν του μαθητών ας επιμελείται. Προσκυνώ όλους και μένω επικαλούμενος τας ευχάς των φίλων εις την ανάρρωσίν μου.

Ο υμέτερος

Δ. Καλαβακίδης

9. Εις Αθήνας, τη 15 Απριλίου 1844 Προς τον κύριον Δημήτριον Α. Λάσκαριν.

Ποτέ δεν μοι εσυγχώρησεν η συνείδησις το να μη αποκριθώ εις τυχόντος γραφήν, πολλώ μάλλον εις γραφήν σου. Ενθυμούμαι ότι και εκ Μελενίκου σας έγγραφα πρώτος, και Σας απεκρίθην ακολούθως, και εξ Αλε-

στράτου έγγραφα προς υμάς ερωτών τα Β. Γυμνασίου μαθήματα, εις την περίοδον αυτών, πως είναι δυνατόν να αμελήσω κοινωνικού χρέους ιερού, αποκρίσεως; Εν αληθεία χαίρω μεγίστην χαράν λαμβάνων γραφήν σου, όθεν και ευχαρίστως γράφω και αποκρίνομαι. Ήδη ηργοπόρησα εις το να αποκριθώ, επειδή ο Σεβ. Πατήρ Σας δεν ήλθεν εις Σέρρας. Να τω είπω περί Διαβατηρίου σου, και ανέβαλον την απόκρισιν του γράμματός σου, έως ότου να τον ιδώ. Ομιλήσαντες λοιπόν εν Μελενίκω τας ημέρας του Αγίου Πάσχα, συμφώνως σας λέγω ότι Διαβατήριον μεν ελληνικόν λάβετε, εν δε τη πατρίδι δύνασθε να γνωρίζεσθε ως οθωμανικός υπήκοος, εάν τούτο είναι συμφερότερον.

Τα κατ' εμέ κατ' αξίωσίν σου διηγούμαι. Τον παρελθόντα ενιαυτόν εδοκίμασα πολλά διά την χρεωκοπίαν της συντροφίας του πατρός μου, αλλά χάρις τω Θεώ αίσιον και ευκταίον μοι τέλος εδόθη των κρισολογιών, και ήδη ησυχίαν έχω προσκληθείς εις την Σχολαρχίαν της πόλεως ταύτης, όπου εύχομαι να λάβω καιρόν να μάθω και τινά ευρωπαϊκήν διάλεκτον, την Γαλλικήν λέγω, ή Ιταλικήν.

Μένω

Ο ως αδελφός Σας Δ. Καλαβακίδης

ABSTRACT

EFSTATHIOS N. KEKRIDIS

EDUCATIONAL MOBILITY ON THE SERRES-MELNIK AXIS

In the first half of the 19th century there was a clear upward trend in education on the Serres-Melnik axis, which was reflected in the development and modernisation of the educational and other cultural activity of various local teachers and scholars.

Dimitrios Kalavakidis, a teacher and printer, and Anastasios Pallatidis, a doctor in Vienna, both from Melnik, together with Adamandios Tsapekos, a teacher from Metsovo, played a leading role in these efforts. Kalavakidis forcefully contributed to the upward trend in education, teaching in Alistrati, Serres, Eikosiphoinisa Monastery, Stenimaka, and Melnik, where he also established a printing house. His students included one of the architects of Bulgarian national awakening, the hieromonk Damaskin Rilski. Pallatidis struggled in Vienna, collecting money, writing educational books (including a Latin grammar), and providing teaching aids, to help raise his compatriots' level of education. The influence of education in the Serres-Melnik area spread all over the Balkans and helped to consolidate the inhabitants' free consciousness.

ΧΟΡΗΓΟΙ:

ISBN: 978-960-86390-8-9